

ÚVODNÍK**PILIERE ČASOPISECKÉHO ČASU:
PERIODICITA – KONTINUITA – AKTUALITA***Jana Wachtarczyková***Časopísanie**

V každom prvom čísle časopisu nanovo otvárame otázku, čo povedať k obsahu ročníka, k výberu textov, k redakčnému životu a stratégiám, ktorými optimalizujeme požiadavky vedeckej prevádzky s našimi aktuálnymi možnosťami. Vo svojej podstate sú to vždy variácie na otázku, čím je časopis. Ako tú časovosť pri spisbe môžeme a máme zohľadňovať? Z hľadiska redakčnej prevádzky a všeobecných kritérií hodnotenia dnes časopis definuje predovšetkým periodicita, teda pravidelnosť jeho vychádzania. Identitu periodika určuje aj jeho trvácnosť v čase, teda kontinuita vychádzania a jeho história. Ale je to vo veci času dost? Nechýba nám v pilieroch vedeckého času aj prítomná chvíľa a jej reflexia? Slovenskej reči nechýba. Práve jej dlhé plynutie v čase a tradícia predslovov či úvodníkov dokazuje, aké je užitočné venovať pozornosť aj prítomnosti, ktorá rámcuje publikovaný obsah. Pravdaže, aj ten odráža aktuálne tendencie vo výskume, prezentuje skúmanie jazyka tak, ako sa mení doba a jej aktéri. A nič nezachytáva zmeny lepšie ako jazyk a medziľudská komunikácia. Je to strategická výhoda jazykovedy, ale využívame ju dostatočne?

Práve *časopis* si žiada zachytiť aj širší kontext doby, ktorej sme súčasťou. Znamená to uchopiť a komentovať prítomnosť v záujme súčasnej aj budúcej reflexie, ktorú zas (možno) podniknú nasledovníci. Pre časopis to znamená, že má stáť na troch pilieroch času: periodicite, kontinuite a aktualite. Kým periodicita predstavuje pravidelnosť a tempo času, kontinuita jeho spojitosť, tak aktualita je vyjadrením autenticity a angažovaného vedomia z hľadiska našej vednej disciplíny. Kým vedecké štúdie rozvíjajú dosiahnuté poznanie a usilujú sa o istú mieru nadčasovosti, úvodník je miestom, ktoré sa venuje prítomnosti v jej problematike, prchavosti a rozporuplnosti. A robí to nevyčerpávajúco, neobjektívne a len v skratke. Ľudsky.

Tento atribút získava v čase ďalšie dodatočné pozitívne významy, pretože je pomenovaním autentického spontánneho prejavu živých bytostí a stojí v opozícii

voči akokoľvek sofistikovanému prejavu vygenerovanému umelou inteligenciou. AI a dôsledky rozširovania jej vplyvu rezonujú na celom svete a všade trochu inak. Jazyk je nástroj, ktorý promptne odráža všetky aktuality a zároveň nástroj na ich uchopenie a pochopenie. Jazykovedci, lexikografi a editori majú v tomto procese svoju dôležitú misiu. Nie sú len pozorovateľmi a zapisovateľmi jazykových trendov, ale práve v čase digitálneho šumu a zahlcovania našej pozornosti všemožným „contentom“ ich práca nadobúda axiologický rozmer. Stávajú sa posudzovateľmi spoločenskej relevancie jazykových jednotiek vo vzťahu k obsahu, a tým aj akýmisi kurátormi dynamiky jazykových zmien a ekológmi komunikačnej praxe.

Slová našich čias

Veľmi dobre to vidieť aj na populárnej tradícii vyhlasovania „slova roka“, ktorú pestujú prestížne slovníky ako Merriam-Webster Dictionary, Oxford Dictionary alebo Cambridge Dictionary. Práve ten posledný najkomplexnejšie reprezentuje rolu človeka – redaktora. Výber slova roka u nich stojí na odbornej analýze interného tímu, ktorý si všíma vyhľadávania používateľov v slovníku (dopyty), významové a kontextové posuny slova v gigantickom korpuse angličtiny Cambridge English Corpus. Redaktori hľadajú výraz, ktorý vyjadruje ducha doby (Zeitgeist), má používateľskú atraktivitu a vysokú výpovednú hodnotu. Za rok 2025 takto vybrali výraz *parasocial*^[1] (*parasociálny*) ako pomenovanie javu, ktorý odráža trend vytvárania jednostranných vzťahov človeka k celebritám alebo k objektom umelej inteligencie (napr. chatbotom) a k prežívaniu týchto vzťahov ako skutočných. Tento jav znamená krízu prirodzených medziľudských vzťahov a autentickej komunikácie.

Oxford University Press^[2] vyhlasuje slovo roka na základe sledovania korpusu, používateľského vyhľadávania, využívania výrazu v komunikačnej praxi, ale o voľbe zo short listu vybraných výrazov necháva hlasovať verejnosť. Za rok 2025 tak vyše 30 000 respondentov vybralo spojenie *rage bait*¹ doslovne prekladané ako *návnada na hnev*, ale mohli by sme hovoriť aj o *pasci hnevu*. Ide o „online obsah zámerne navrhnutý tak, aby vyvolal hnev alebo pobúrenie tým, že je frustrujúci, provokatívny alebo urážlivý, zvyčajne zverejnený s cieľom zvýšiť návštevnosť alebo interakciu s konkrétnou webovou stránkou alebo obsahom na sociálnych sieťach“.^[3] Výber tohto slova je priznaním, že naša pozornosť je lovená do pascí našich najnižších pudov ako je zlosť a hnev. Ale hovoríme si „Fuj!“ „A ešte!“

Na stránke amerického slovníka Merriam Webster^[4] sa zdôrazňuje, že slovo roka 2025 *slop* vybrali ľudskí redaktori. Definujú ho ako digitálny obsah nízkej kvality (*brak, balast, pomyje*), často produkováný pomocou umelej inteligencie. „Zápľa-

¹ *Rage* – hnev, *bait* – návnada. Slovné spojenie súvisí so spojením *clickbait*, ktoré označuje pútavé titulky motivujúce otvoriť odkaz kliknutím naň. V online prostredí sa *rage bait* objavuje aj v kondenzovanej forme *#ragebait* alebo *rage-bait*, napr. *rage-bait content*.

va digitálneho balastu v roku 2025 zahŕňala absurdné videá, bizarné reklamné vizuály, lacnú propagandu, falošné správy, ktoré vyzerajú celkom skutočne, brakové knihy písané umelou inteligenciou, pracovný balast v podobe reportov, ktoré len oberajú kolegov o čas... a množstvo hovoriacich mačiek^[4]. Podobne ako sliz, kal, blato, „slop evokuje vlhkosť niečoho, čoho sa nechcete dotknúť“ (tamže). Výber slovníka Merriam Webster je založený na údajoch z vyhľadávania (sledujú sa slová, ktorých vyhľadávanie medziročne rástlo) a na hľadaní výrazu, ktorý obsahuje ducha doby a rezonuje s aktuálnymi javmi v spoločnosti.

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV a Slovenský národný korpus už niekoľko rokov poskytujú verejnosti informácie o „slovách, ktoré pribudli nedávno alebo veľmi vzrástla frekvencia ich výskytu v korpuse“.^[5] Tieto výrazy získavajú editori porovnávaním korpusov,² ale ostáva len pri štatistike a kontextovej ilustrácii troch najfrekvencovanejších jazykových jednotiek. Za rok 2025 ide o adjektívum *expirovaný*, substantívum *energopomoc* a proprium *Merz*. Je to síce objektívna informácia, ale chýba jej práve onen interpretačný presah – to, čo robí zo slova pečať času v danom jazykovom priestore. Alebo je pečať času exspirovaná, žijeme energopomocou a dobu v slovenčine vyjadruje meno nemeckého kancelára? Ťažko povedať, ak slovenský model slova nevyužíva možnosť aktívnej editorskej selekcie, ani verejného hlasovania a stavia len na štatistikách z korpusu. A opäť sa vraciame k misii jazykovedca, k potrebe subjektivity v zmysle aktívnej expertnej interpretácie, selekcie dát, kritického a viacaspektového hodnotenia toho, čo v spoločnosti rezonuje. V záujme toho sme získali, resp. rozpoznali či vymedzili nejakú esenciu času, ktorého sme súčasťou a ktorá nás aj vyjadruje. Ako hovorí česká lingvistka M. Lišková, „slovo roku by malo byť časovou kapslí – snímkom sociálnej kultúry“.^[6]³

Je však veľa vecí, o ktorých by sa malo diskutovať. No najprv ich treba pomenovať a definovať. Je isté, že aj v našom lingvokultúrnom priestore sa stretávame s obsahom typu odpad (slop), s pascami hnevu (rage bait) a prejavmi parasociálnych vzťahov. Sú to však práve odborné časopisy, ktoré vytvárajú kontrast k týmto démonom unášajúcim nás niekam do tristnej budúcnosti. Jedným z najúčinnějších prostriedkov proti nim je ochrana ľudskosti, posilnenie úlohy človeka ako autora, editora, posudzovateľa, vydavateľa, ako komunikačného partnera v dialógu alebo hoci aj v mlčanlivom zdieľaní. Proti záplave digitálneho balastu staviame vedeckú argumentáciu, proti pasciam hnevu pokojnú kritickú analýzu a proti parasociálnej osa-

² Editori použili najnovšiu verziu slovenského webového korpusu Araneum Slovaca VIII. Porovnávali podkorpus textov, ktoré pribudli do korpusu v roku 2025, so zvyškom korpusu, teda s obdobím 2013 – 2024.^[5]

³ V českom jazykovom prostredí slovo roka tradične vyberali redaktori Lidových novín s účasťou verejnosti. So zánikom printového denníka v auguste 2024 táto anketa zanikla; posledným slovom roka vyhláseným touto redakciou bol za rok 2023 výraz *lidskost*. Namiesto toho v decembri 2024 publikovali virtuálne Lidovky^[7] analýzu globálnych slov roka, no tradíciu vlastného výberu ukončili.

melosti stojí žiživá, kultivovaná a rešpektujúca vedecká komunita. Čítanie a príprava odborného časopisu sa stáva vedomým aktom hygieny mysle aj návratom k hlbkovej pozornosti. Spoločné podujatia ostávajú priestorom na stretávanie, rozprávanie, referovanie a posilňovanie ľudskosti a súdržnosti.

Polyfónia hlasov v čase

V rámci bežnej vedeckej prevádzky, ktorá dodáva charakter nášmu aktuálnemu času – a teda aj časopisu –, sa uskutočnili niektoré podujatia a mnohé nás ešte čakajú. Spôsob, ako spojiť prezentáciu publikácie *Maďarčina v Bratislave. Príbeh jazyka a viacjazyčnosti* L. Molnár Satinskej a životné jubileá predstaviteľov slovenskej sociolingvistiky, hľadali organizátori (Slovenská jazykovedná spoločnosť a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.) v koncepte nazvanom *Sociolingvistické popoludnie*. Usporiadali ho 21. 4. 2026 v priestoroch meštianskeho domu Martineum v Bratislave a podarilo sa im prepojiť odborné informácie s príbehom Bratislavy aj životnými príbehmi profesora Slavomíra Ondrejoviča a docentky Míry Nábělkovej, ktorí sú zas súčasťou príbehu našej sociolingvistiky. Slávnostný akord do polyfónie pohľadov na plynutie času prostredníctvom jazyka prinieslo vedecké kolokvium *Jazykové zmeny a ich lingvistické reflexie*. Uskutočnilo sa 2. 6. 2026 v Bratislave a bolo venované docentke Gabriele Múcskovej, dialektologičke, historičke jazyka, sociolingvistke a dlhoročnej riaditeľke JÚLŠ SAV. Toto pracovisko a Slovenská onomastická komisia organizujú tento rok (17. – 19. 8.) konferenciu v Kongresovom centre SAV v Starej Lesnej, ktorá je už 24. v poradí a nesie názov *Kontinuita, variabilita a inovácie v onomastike*. Medzinárodnú a interdisciplinárnu konferenciu *Jazykovokomunikačné aspekty dezinformácií* pripravuje Oddelenie sociálnej lingvistiky JÚLŠ SAV v októbri (20. – 21. 10.) v Bratislave. Tento rok sa 30. 11. – 2. 12. v Častej-Papierničke uskutoční aj legendárne Kolokvium mladých jazykovedcov (bude to už jeho 35. ročník).

Týmto sme chceli doložiť, že v roku 2026 naša komunita vytvára dostatok príležitostí na dokresľovanie živej mapy nášho poznania. Každé z týchto podujatí je ďalším dôležitým bodom v sieti, ktorá nás chráni pred izoláciou a pripomína, že skúmanie jazyka nie je len prácou s údajmi, ale aj zdieľaním príbehov a experimentom s vlastnou účasťou, ktoré treba vyrozprávať. Práve duch polyfónie a živej diskusie formuje štruktúru aktuálneho čísla, ktoré je v mnohých ohľadoch diskurzívnejšie, než býva zvykom. Leitmotívom je tu stretnutie generácií, názorov aj metodologických prístupov.

K obsahu čísla

V bloku Štúdií a článkov otvárame dvere témam, ktoré rezonujú v spoločnosti a reagujú na podnety súčasnosti. J. Dolník v štúdiu *Inkluzívna štylistika* predstavuje

koncept inkluzívnej štylistickej kompetencie ako schopnosti, ktorá je potrebná v rozličných situáciách sociálnej interakcie a dôležité je rozvíjať ju a kultivovať podobne ako ostatné druhy jazykovokomunikačných kompetencií. V. Patráš oblúkom cez retrospektívu *Hlasu kotolne (Žánrové centrum a periféria v Hlase kotolne a podnety pre súčasnú webovú žurnalistiku)* prichádza k reflexii súčasnej webovej žurnalistiky. Zisťuje: „Prispievatelia *Hlasu kotolne* už vo svojej dobe nenápadne, nemasovo, pritom vcelku jasnozrivo predpokladali a signalizovali nástup elektronicky podmienenej komunikácie do všetkých oblastí spoločenského života a praxe, mediálnu komunikačnú sféru nevynímajúc.“ Onomastický príspevok Ivety Valentovej *Antropoformant -ský a priezvisko Ševčícký* je komplexný vo význame pars pro toto – na jednom konkrétnom ťažiskovom príklade autorka ilustruje široký kontext problematiky a celý systém tvorenia antroponým od toponým v poľskom aj slovenskom jazykovom prostredí. Slovám talianskeho pôvodu sa venuje K. Gápa Dyttertová (*Talianske deonymá ako zdroj obohacovania (nielen) slovenskej lexiky*), pričom vymedzuje deonymá s toponymickým, etnonymickým a antroponymickým pôvodom. Ide o výsledok výskumu, založeného na globálnej interlingválnej databáze Osservatorio degli Italianismi nel Mondo.

Rubrika Diskusie a rozhľady v tomto čísle naplno rozvinula svoje poslanie. Stala sa priestorom pre pokračovanie príbehu – odkazu profesora Juraja Furdíka prostredníctvom štyroch textov, ktoré odzneli na vedeckom seminári *Motivatologická koncepcia Juraja Furdíka v kontexte slovanskej jazykovedy*. Blok príspevkov otvára M. Ološtiak článkom *Od slovotvornej motivácie k lexikálnej motivácii*. N. Janočková nadväzuje textom *Juraj Furdík – medzi slovotvorbou a gramatikou – príbeh slovesného podstatného mena pokračuje...* K. Vuzňáková predstavuje *Lexikografický opis slovotvorného systému slovenčiny (vízie, stav, perspektívy)*. Do gravitačného poľa furdíkovských inšpirácií svoj text *Ekvifinalita v premenách slovotvorného systému* (v slovenskom preklade) situovala aj poľská lingvistka K. Kleszczowa.

Dôležitou a aktuálnou témou rubriky je *Kodifikácia syntaxe slovenčiny v 21. storočí*, ktorú časopis predstavuje vo forme ankety. K nastoleným otázkam sa vyjadruje osem jazykovedcov ponúkajúcich svoj názor aj argumentáciu, ale pomenúvajúcich aj ďalšie súvisiace problémy a otázky. Ide o príklad hľadania odborného konsenzu, ktoré by podľa pravidiel malo prebiehať v širšej odbornej diskusii. Tá však absentovala, preto ju redakcia časopisu iniciovala v rámci svojich možností.

Osobný rozmer vedy a jej „tváre“ v našom prostredí prinášame v rubrike Rozhovory. Dialóg J. Wachtarczykovej s L. Kralčákom s titulom *Perpetuum mobile jazyk* je voľným pokračovaním podobného rozhovoru spred desiatich rokov, čím sa na našich stránkach prvýkrát objavuje forma retroview a s ňou aj ďalší typ konfrontácie človeka s časom. Novú dvojicu v dialógu vytvorili L. Molnár Satinská a jubilantka M. Nábělková. Ich rozhovor odkazuje, že *Jazykoveda potrebuje ľudí rozličného*

typu: *vnímajme, ako rôzne sa dá rozumieť svetu*. Obidve interview nie sú len ponor-
mi do myslenia osobností, ktoré zásadne ovplyvnili spôsob vnímania dynamiky ja-
zyka vo vzťahu k spoločnosti, ale aj príležitosťou doceniť úlohu subjektivity v jazy-
kovede.

Rubrika Recenzie a glosy obsahuje reakcie na štyri aktuálne jazykovedné prá-
ce. Rozsahom aj spoločenským dosahom im dominuje dielo J. Kačalu *Skladba slo-
venského jazyka*, ktorého recenziu vypracovala L. Jasinská. Tento text korešponduje
s anketou v rubrike Diskusie a rozhľady, týkajúcou sa nielen predmetného diela, ale
problematiky kodifikácie syntaxe v slovenskom lingvokultúrnom prostredí. M. Be-
láková vo svojej recenzii *Onomastická publikácia nielen onomastikov* predstavuje
a hodnotí prácu medzinárodného tímu onomastikov (A. Závodný, A. Gałkowski,
I. Valentová, J. Bauko, J. Hladký, L. Králik, M. Harvalík, M. Imrichová), ktorá zís-
kala uznanie a 3. miesto v súťaži Slovník roku 2024 – 2025, organizovanú v Česku.
Publikácia M. Hríbovej *Nárečia Slovákov v Srbsku* je objektom reflexie J. Bilského.
Autor vyzdvihuje oživený a komplexný terénny výskum v 36 lokalitách slovenského
osídlenia v Srbsku, ako aj jeho spracovanie v publikácii. Dolnozemským Slovákom
je venovaná aj práca *Nadlac as a linguistic, literary, and cultural phenomenon: the
importance of original literary works for preserving the national identity of Slovaks
in Romania* od Z. Kováčovej, ktorej recenziu *Vzťah jazyka a kultúry v živote dolno-
zemských Slovákov v Nadlaku* napísala D. Bednáriková.

Kronika (len vo webovej verzii časopisu) obsahuje medailóny venované dô-
ležitým životným míľnikom osobností našej jazykovedy. Takouto „neobíditeľnou“
osobnosťou je Slavomír Ondrejovič, dlhoročný riaditeľ JÚĽŠ SAV a ešte dlhoroč-
nejší šéfredaktor časopisu Slovenská reč. Jeho jubileum cez prizmu jeho fluidnej
prítomnosti v našej pamäti a diskurze pripomína J. Wachtarczyková textom
V ústraní reči, v aure slova. Pri príležitosti narodenín I. Bónovej pripravila medai-
lón *V súznení zvukov už šesťdesiat rokov* L. Jasinská. Životné jubileum a pôsobe-
nie svojho kolegu predstavuje J. Lauková v texte *Jubilujúci Zdenko Dobrík*
a M. Ološtiak vykresľuje *Príbeh múzickej lingvistiky (Životné jubileum Martiny
Ivanovej)*. Širšie a osobne ladený text *Životná púť ruského slovakistu K. V. Lifano-
va završená* je spomienkou H. Kubišovej na známeho slavistu a slovakistu ruského
pôvodu. Kroniku uzatvára správa o seminári konanom na počesť J. Furdíka (*Moti-
vatologická koncepcia Juraja Furdíka v kontexte slovanskej jazykovedy*) z pera
L. Liptákovej.

Radi by sme vás pozvali aj na čítanie či listovanie druhého tohtoročného čísla,
ktoré prinesie viacero štúdií venovaných širokej problematike významu v dnešnej
modernite. Napokon, aj toto pripravované číslo s názvom *Tekutosť a vágnosť význa-
mu – kontext – pluralita výrazových foriem* bude príspevkom časopisu k vedeckej
reflexii prítomnosti a jazyku dnešnej doby.

Milí čitatelia, prajeme vám podnetné čítanie celého ročníka, ktorý je dôkazom, že ak sa o jazyku diskutuje s rešpektom a v celej jeho zložitosti, stáva sa priestorom duchovnej hĺbky, v ktorom sa oplatí byť prítomný.

Internetové zdroje

- [1] <https://dictionary.cambridge.org/editorial/word-of-the-year> (cit. 6. 4. 2026).
- [2] <https://corp.oup.com/word-of-the-year> (cit. 8. 4. 2026).
- [3] <https://corp.oup.com/news/the-oxford-word-of-the-year-2025-is-rage-bait/> (cit. 8. 4. 2026).
- [4] <https://www.merriam-webster.com/wordplay/word-of-the-year> (cit. 10. 4. 2026).
- [5] [https://www.juls.savba.sk/slovo\(2f\)2025.html](https://www.juls.savba.sk/slovo(2f)2025.html) cit. (6. 4. 2026).
- [6] <https://www.instagram.com/p/DSU1OKeiEjo/> (cit. 8. 4. 2026).
- [7] https://www.lidovky.cz/nazory/kniha-roku-slovo-roku-posledni-prosinec.A241204_152327_In_nazory_lgs (cit. 10. 4. 2026).

Jana Wachtarczyková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, 811 01 Bratislava

E-mail: jana.wachtarczykova@juls.savba.sk

ORCID: 0009-0005-4032-408X